

Osnivači Hrvatskog pedagoško- -književnog zbora 1871. godine. Tko su oni koje se (ne) spominje?

PREGLEDNI RAD

Primljen: 8. 12. 2024.

Prihvaćen: 16. 4. 2025.

UDK

37:061.2

37.014(091)(497.5)

[https://doi.org/ 10.59549/n.166.1-2.6](https://doi.org/10.59549/n.166.1-2.6)

izv. prof. dr. sc.

Tomislav Topolovčan

Sveučilište u Zagrebu,

Učiteljski fakultet

tomislav.topolovcan@ufzg.hr

orcid.org/0009-0005-8813-9465

izv. prof. dr. sc.

Snježana Dubovicki

Sveučilište Josipa Jurja

Strossmayera u Osijeku,

Fakultet za odgojne i obrazovne
znanosti

sdubovicki@gmail.com

sdubovicki@foozos.hr

orcid.org/0000-0003-4770-3371

izv. prof. dr. sc.

Emerik Munjiza

(u mirovini)

Velika Kопanica

emunjiza@gmail.com

[orcid.org/0000-0002-](https://orcid.org/0000-0002-4135-4337)

4135-4337

Sažetak

Povijest pedagogije, hrvatskoga školstva i učiteljstva proučava se i valorizira u odnosu na suvremene koncepte znanosti. Proučavanje i analiza arhivske građe svaki put nas iznova vraća na „pravi put“ i daje mogućnost revalorizacije uvriježenih činjenica u izvorima koji su parafrazirali izvornu građu. Uslijed nenamjernih mogućih pogriješaka unutar navođenja određenih izvora s godinama odmaka (153 godine) uočene su nedosljednosti u navođenju osnivača i potpisnika Hrvatskog pedagoško-književnoga zbora od njegovoga osnivanja do danas. Dvjestota obljetnica rođenja Ivana Filipovića (1823. – 2023.) koji je bio njen osnivač, kao i kreator navedenih Pravila potaknula nas je da rasvijetlimo pitanje osnivača HPKZ-a kao i tko su potpisnici Pravila.

Rezultati istraživanja dobiveni kritičkim, povijesnim, teorijsko-komparativnim i hermeneutičkim metodološkim pristupom ističu društveno-politički kontekst

vremena osnivanja, uzroke osnivanja formiranja HPKZ-a te tko su bili osnivači, a tko potpisnici Pravila ove učiteljske udruge.

Ključne riječi: Hrvatski pedagoško-književni zbor; osnivači; potpisnici; povijest pedagogije; učitelji.

Uvod

Obrazovanje i školstvo na području današnje Hrvatske ima značajnu, dugu i intrigantnu povijest. Srednjoeuropska i mediteranska kultura imale su bitan utjecaj na razvoj obrazovanja, školovanja i učiteljstva na području sadašnje Hrvatske. Značajnije organiziranje i zakonsko reguliranje školstva na području današnje Hrvatske datira iz 18. stoljeća. Organiziranje školovanja u 18. i 19. st. u Hrvatskoj odvijalo se pod jurisdikcijom drugih državnih konstelacija kojih je Hrvatska bila sastavnica, prvenstveno ondašnje Habsburške Monarhije, tj. Austrijskog Carstva, a potom Austro-ugarske Monarhije (Cuvaj, 1910-1913; Franković, 1958; Munjiza, 2009). Krucijalno reformiranje hrvatskoga školstva i organiziranje učiteljstva odvijalo se sredinom i drugom polovinom 19. st. pod djelovanjem i vodstvom Ivana Filipovića (1823. – 1895.) i njegovih bliskih suradnika i istomišljenika (Cuvaj, 1910-1913; Franković, 1958; Munjiza, 2009; Munjiza i Dubovicki, 2022; 2023).

Za reformiranje školstva i organizaciju učiteljstva bilo je značajno donošenje naprednog i liberalnog prvog (1874) i nešto konzervativnijeg drugog školskog zakona (1888). Hrvatsko učiteljstvo je već prije donošenja školskog zakona iz 1874. g. bilo povezano i udruživano u udruge. Upravo su učiteljske udruge kao Učiteljska zadru-ga i Hrvatski pedagoško-književni zbor pružili bitan doprinos donošenju školskog zakona iz 1874. g. kao i cjelovitom reformiranju ondašnjeg školstva i organizaciji hrvatskog učiteljstva. U tim turbulentnim vremenima posebno se isticalo djelovanje Hrvatskog pedagoško-književnog zbora (HPKZ) osnovanog 1871. godine.

Dvjestota obljetnica rođenja Ivana Filipovića koja je obilježena 2023. godine, jednog od najpoznatijih hrvatskih učitelja, pedagoga i organizatora hrvatskog učiteljstva i školstva XIX. stoljeća potaknula nas je da dublje istražimo problematiku pitanja osnivača i potpisnika jedne od (u Hrvatskoj) najvažnijih udruga učitelja koja je osnovana 30. rujna 1871. godine, a koja u kontinuitetu djeluje i danas. O Ivanu Filipoviću se puno pisalo o čemu svjedoče i brojni bibliografski zapisi (više od 160), a posvećene su mu čak i dvije cjelovite monografije. Jedna je nastala iz pera Davorina Trstenjaka neposredno nakon njegove smrti (1897. godine), a izdaje ju Hrvatski pedagoški zbor (kasnije Hrvatski pedagoško-književni zbor) pod nazivom *Život i*

rad Ivana Filipovića. Druga cjelovita monografija nastala je uoči njegove 200-te godišnjice rođenja u suautorstvu Emerika Munjize i Snježane Dubovicki u izdanju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti pod nazivom *Ivan Filipović - Organizator hrvatskoga učiteljstva i reformator hrvatskoga školstva (povodom dvjestote godišnjice rođenja 1823. – 2023.)*. U objema se monografijama, kao i u mnogobrojnim drugim izvorima ističu osnivači (i potpisnici) Hrvatskog pedagoško-književnog zbora (u daljnjem tekstu: HPKZ). Analizom povijesnih izvora, građe i objavljenih radova (najviše u publikacijama koje je objavio HPKZ), uočene su nedosljednosti u navođenju imena osnivača ovog važnog Zbora, a djelomično i zbog često videne fotografije Ivana Standla iz 1871. godine.

Prilikom analiziranja, opisivanja i definiranja osnivanja HPKZ-a u recentnoj znanstvenoj literaturi vidljiva je razlika u imenovanju osoba i njihovom broju koji slove kao osnivači i onih koje se navodi kao potpisnike Pravila HPKZ-a (npr. Bežen, 2021; Dubovicki i Munjiza, 2022; Dužaić i Topolovčan, 2024; Munjiza i Dubovicki, 2023; Šetić, 2011). Još intrigantnije je što u istoj uredničkoj publikaciji (npr. Franković, Ogrizović i Pazman, 1971) različiti autori navode različite osobe kao osnivače HPKZ-a (Franković, 1971; Franković, Ogrizović i Pazman, 1971; Štimac, 1971). Zanimljivo je i što različiti autori u različitim volumenima iste znanstvene periodike (npr. Bežen, 2021; Dubovicki i Munjiza, 2022; Šetić, 2011), kao i to što isti autori u različitim znanstvenim publikacijama navode različite osobe kao osnivače i potpisnike (npr. Dubovicki i Munjiza, 2022; Munjiza i Dubovicki, 2023). Iz dostupne literature i dokumenata razvidno je razgraničenje pojmova i značaja *osnivača* i *potpisnika* Pravila HPKZ-a. Stoga je znanstveno intrigantno, relevantno i korisno ispitati mogu li se najčešće spominjani osnivači definirati kao posebna kategorija osoba u osnivanju HPKZ-a, a potpisnici Pravila kao zasebna. Je li nevezano za osnivače HPKZ-a samo određen broj njih bio i potpisnik Pravila ili su potpisnici Pravila ujedno i formalni osnivači HPKZ-a?

Stoga je cilj ovog istraživanja kritičkim, povijesnim, teorijsko-komparativnim i hermeneutičkim metodološkim pristupom (Cohen, Manion i Morrison, 2018; Gadamer, 2012) dobiti uvid u znanstvene činjenice društveno-političkog konteksta vremena osnivanja, uzroke osnivanja formiranja HPKZ-a te tko su bili osnivači, a tko potpisnici Pravila ove učiteljske udruge. Temeljem analize i elaboracije dobivenih činjenica ponuđena su znanstvena objašnjenja i razumijevanja osnivanja HPKZ-a i ključnih osoba u njegovom osnivanju i upravljanju. Komparirani, rekapitulirani i sistematizirani su različiti izvori i tumačenja broja i imena osnivača i potpisnika Pravila HPKZ-a.

Društveno-političke i školske okolnosti prije osnivanja HPKZ-a

Za definiranje hrvatskog školstva i učiteljstva u 19. st. neophodno je razumijevanje društvenih, političkih, gospodarskih i kulturnih prilika na ondašnjem području Hrvatske (Munjiza i Dubovicki, 2023). U ono vrijeme Hrvatska nije bila samostalna država već u državnim konstelacijama s drugim državama te teritorijalno i politički nije bila jedinstvena (Munjiza i Dubovicki, 2023). Hrvatska je bila sastavnica (u po-dređenom položaju) Austrijskog Carstva (kasnije Habsburške Monarhije), a potom dio Austro-Ugarske Monarhije. Kao sastavnica drugih državnih konstelacija unutar sebe se dijelila na više teritorijalno-političkih i upravnih cjelina. Postojala je Banska ili civilna Hrvatska koja je imala bana i Sabor, Vojna krajina pod upravom Carevin-skog ratnog vijeća te Dalmacija i Istra koje nisu bile pod jurisdikcijom bana Banske Hrvatske i Sabora, već su imale poseban upravni i politički položaj. Poslije revolu-cionarne 1848./49. g. bio je uveden Bachov apsolutizam. Austro-Ugarska Monarhija formirana je 1867. g. te su Hrvatska i Slavonija bile pod Ugarskom, a Istra i Dalmaci-ja pod austrijskom upravom. Vojna krajina je 1881. g. zbog povlačenja Turaka počela s vlastitim razvojenjem te je 1886. g. pripojena civilnoj Hrvatskoj. Pod ugarskom upravom su bile Baranja i Međimurje. Isto tako u sastavu Ugarskog primorja je bio grad Rijeka u statusu Riječkog kotara. Paralelno s ovim teritorijalno-političkim pro-mjenama nastaje Ilirski pokret kao hrvatski otpor prema hegemoniji drugih država nad Hrvatskom (Munjiza i Dubovicki, 2023, str. 25-26).

Do druge polovine 19. st. školstvo u Hrvatskoj bilo je organizirano u formi crkvenih, gradskih i državnih škola te nije bilo obvezno, nego poželjno, tj. bilo je neje-dinstveno i neorganizirano (Franković, 1958; Munjiza, 2009; Munjiza i Dubovicki, 2023). Drugom polovinom 18. st. počelo je organizirano državno školstvo u vrijeme prosvjetiteljstva. Iz tog doba za školstvo je bilo bitna Marije Terezije (1717. – 1780.) za čije je vladavine Ivan Ignjat Felbinger (1724. – 1788.) *Općim školskim redom* iz 1774. g. usustavio ondašnje školstvo u Habsburškoj Monarhiji, ali je već 1777. g. zbog nezadovoljstva Ugarske tim aktom donesen Ratio educationis koji je vrijedio za Ugarsku, Slavoniju i Hrvatsku. Opći školski red (1774.)¹ i Ratio educationis (1777.) smatraju se temeljnim dokumentima s kojima je uveden sustav javnoga školstva na prostoru hrvatskih zemalja. Bio je to rezultat desetljetnih nastojanja prosvjetiteljskih ideja i razvoja premodernih državnih sustava tijekom 18. stoljeća, obilježen jača-njem aktivnost državnih institucija i razvojem protonacionalne i nacionalne svijesti.

¹ Die Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen od 6. prosinca, 1774.

Školstvo tada postaje važno političko pitanje koje izlazi iz prvenstveno privatne domene (Hrobec, Matasović i Švoger, 2017; Munjiza i Dubovicki, 2024).

Ratio educationis iz 1777. g. je zamijenjen *Ratio educationis* 1806. g. kao novijom nastavnom osnovom (Munjiza, 2009). Tek je 1845. g. i donošenjem uredbe *System scholarum elementarum* (*Sustav početnih učionica*) počelo konkretnije formiranje školstva u Hrvatskoj (Munjiza, 2009). Tom uredbom formirane su dvogodišnje pučke škole u župama i takve dvogodišnje škole u gradovima. Trivijalne, glavne i normalne škole predviđene Općim školskim redom iz 1774. godine (Munjiza, 2009). Sustavom početnih učionica dopušteno je tjelesno kažnjavanje djece te je obrazovanje za dječake i djevojčice i dalje bilo nejednako. Školskim zakonom iz 1874. g. tjelesno kažnjavanje učenika je ukinuto, ali je već 1879. ponovno uvedeno, dok je zakonom iz 1888. g. opet ukinuto (Franković, 1958; Munjiza i Dubovicki, 2023, str. 26-27). U Istri i Dalmaciji školstvo i školovanje bilo je nešto drugačije uređeno (Franković, 1958; Munjiza, 2009). Za reguliranje školstva u Dalmaciji i Istri značajne su uredbe *Pravilnik za školstvo iz 1803. g.*, *Opći plan za javnu nastavu u Dalmaciji iz 1807. g.*, *Osnova za javnu nastavu*, *Pravilnik i upute za djelovanje osnovne škole iz 1823. g.*, i dr. (Munjiza, 2009, str. 34-36).

Referentni moment reforme hrvatskog školstva i organizacije učiteljstva bilo je donošenje prvog školskog zakona 1874. g. punog naziva *Zakon od 14. listopada 1874. ob ustrojstvu pučkih školah i preparandijah za pučko učiteljstvo u Kraljevinah Hrvatske i Slavonije* (1874) te drugog školskog zakona 1888. g. punim nazivom *Zakon od 31. listopada 1888. ob uredenju pučke nastave i obrazovanja pučkih učitelja u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji* (1888). Donošenje školskog zakona 1874. g. dogodilo se zbog pogodnih okolnosti i reperkusija donošenja Hrvatsko-ugarske nagodbe kojom je Hrvatskoj omogućeno samostalno donošenje odluka sudstvom, školstvom i upravom (Munjiza, 2009). Tada je za hrvatskog bana izabran Ivan Mažuranić (1814. – 1889.) koji je reformirao hrvatsko sudstvo i školstvo pa se školski zakon iz 1874. g. nerijetko naziva i Mažuranićev zakon. Prije donošenja prvog školskog zakona bilo je tri pokušaja zakonskog reguliranja školstva s dokumentima *Osnova temeljnih pravila obučavanja za Hrvatsku i Slavoniju* 1849. g. *Školski sustav za narodne i početne učione i učiteljišta u Trojednoj Kraljevini Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji* 1861. g. *Ustav pučke škole u Trojednoj Kraljevini* koji nisu prihvaćeni (Munjiza i Dubovicki, 2023). Drugi školski zakon je nastao nakon pripajanja Vojne krajine Banskoj Hrvatskoj čime su prestale važiti školske regule u Vojnoj krajini. U međuvremenu je 1883. g. na vlast došao Khuen-Héderváryjem (1849. – 1918.) s kojim su po Hrvatsku došla iznimno teška politička, društvena, kulturna i gospodarska vremena (Franković, 1958).

Osnivanje i osnivači HPKZ-a

Kako bi se mogla operacionalizirati koncepcija i strategija permanentnog stručnog usavršavanja učitelja i objavljivanja pedagoške literature Ivan Filipović pokreće inicijativu za osnivanje takve udruge koja će djelovati pod nazivom HPKZ (Dubovicki i Munjiza, 2022). Prema usvojenim Pravilima HPKZ je društvo kojemu je svrha širiti opću i stručnu obrazovanost hrvatskih učitelja koju će realizirati izdavanjem stručne literature, otvaranjem knjižnica i čitaonica, slanjem istaknutih učitelja na studijska i inozemna putovanja (Pazman, 1974). HPKZ je izrazito stručno udruženje hrvatskih učitelja i jedno od najvažnijih na tom području. Temeljni zadatak HPKZ-a bio je (i sada je) izdavanje pedagoške literature domaćih autora, kao i prijevodi stranih autora. Znakovito je da je iste godine po osnutku HPKZ izdao *Didaktiku* J. A. Komenskog (1592. – 1670.). Pored stručne pedagoške literature, HPKZ je izdavao i djela odgojnog sadržaja za mladež i odrasle, školske udžbenike i priručnike, kao i pedagošku periodiku. HPKZ izdaje pedagoški časopis *Napredak* koji je jedan od najstarijih pedagoških časopisa na ovom dijelu Europe i drugi stručni časopis, odmah nakon *Gospodarskoga lista* (Munjiza, 2009, str. 133). Povijesno poznata, moguće je reći i legendarna, fotografija² autora Ivana Standla iz 1871. g. (prema Župan, Andrić i Matanović, 2015) prikazuje četrnaestero učitelja koji su bili nositelji prvobitne ideje osnivanja i upravljanja HPKZ-om. Na njoj se nalaze: (sjede s lijeva) Ivan Filipović (1823. – 1895.), učitelj u Zagrebu; Marija Fabković (rođ. Frechova) (1833. – 1915.), učiteljica više djevojačke škole u Zagrebu, Mijat Stojanović (1818. – 1881.), nadučitelj u Zemunu; Skender Fabković (1826. – 1905.), učitelj preparandije u Zagrebu; (stoje) Tomislav Ivkanec (1844. – 1912.), učitelj u Zagrebu; Janko Tomić (1842. – 1902.), učitelj u Karlovcu; Josip Glaser³ (1842. – 1920.), učitelj u Petrinji; Franjo Stjepanek (1843. – 1902.), učitelj u Dubravi; Sebald Cihlař⁴ (1847. – 1907.), učitelj u Kraljevcu; Ljudevit Modec (1844. – 1897.), učitelj u Zagrebu; Vjenceslav Mařik (1835. – 1895.), Zagreb; Stjepan Basariček (1848. – 1918.), učitelj u Virovitici; Barol Francelj (1821. – 1889.), učitelj gradske realke u Varaždinu i Ante Truhelka (1832. – 1877.), učitelj u Osijeku (npr. Bežen, 2021, str. 223; Franković, 1958, str. 136;

² Na temelju ove fotografije je nastalo i povijesno poznati crtež tog kadra fotografije i svih osoba na njoj (vidjeti: Cuvaj, 1901-1013, 6, str. 288; Župan, Andrić i Matanović, 2015), ali s jednom malom razlikom crteža i fotografije. Naime, na crtežu je svim osobama s fotografije prilično vjerno nacrtana odjeća s fotografije, jedino je Mariji Fabković nacrtana nešto drugačija odjeća.

³ Ponegdje u literaturi možemo vidjeti da neki autori za Josipa Glasera pišu i Josip Glasner.

⁴ Ponegdje u literature možemo vidjeti da neki autori za Sebald Cihlařa pišu i Sebald Cihlař.

Franković, 1971, str. 16-17). Nerijetko pored opisa i imenovanja osoba na fotografiji (ili crteža nastalog na temelju te fotografije) navodeno je kako su to osnivači HPKZ-a (npr. Cuvaj, 19010-1913, 6, str. 287-288; Bežen, 2021, str. 223; Franković, 1958, str. 136; Franković, 1971, str. 16-17; Župan, Andrić i Matanović, 2015). Pored osoba na ovoj fotografiji još se navodi i Mijat Vrbanec kao potpisnik Pravila i osnivač HPKZ-a što čini ukupno petnaest osoba koje se spominje kao potpisnike Pravila i osnivače (Prilog 1): S. Basariček, S. Cihlar, M. Fabković, S. Fabković, I. Filipović, B. Francelj, J. Glaser, T. Ivkanec, V. Marik, Lj. Modec, F. Stjepanek, M. Stojanović, J. Tomić, A. Truhelka i M. Vrbanec (npr. Cuvaj, 1910, 6, str. 287; Šetić, 2011, str. 259; Tunkl, 1958, str. 135; Vrgoč, 2007, str. 15, 73).

Iako se u svim dokumentima navodi da je HPKZ osnovan 30. rujna 1871. godine, iz arhivske građe (osobna korespondencija Ivana Filipovića i Mijata Stojanovića i Ivana Filipovića i Stjepana Basaričeka; Napredak, 1905, str. 474; Ogrizović, 1980a, str. 56) možemo utvrditi da je HPKZ neformalno osnovan godinu dana ranije, 1870. godine:

„...Ja sam na sebe uzeo da izradim osnovu za takovo društvo, a ta će se osnova dakako za odabranije poslati svim u zbor naš pristupivšim članovi da i njihovo mnijenje saznamo, a tek zatim učinit će se daljnji koraci kod dotičnih vlasti.“ (Ogrizović, 1980a, str. 56).

Ovu tvrdnju pored ostalih potvrđuje Mijat Stojanović. „...Ja sam ih mahom pregledao i slažem se s Vama u svemu, i rado i veselo u svemu drage volje potpisujem iste“ (Pisma Mijata Stojanovića, 1843 – 1877). Isto navodi i Zec (1951) prema Frankoviću (1958).

Njegova pisma ili pisma njemu upućena javno su objavljena u: Napretku 1905., Nastavi i vaspitanju, 1965., Savremeniku 1910. i u posebnoj publikaciji Starine - Iz korespondencije Ivana Filipovića. Napredak je 1905. godine objavio pisma Ivana Filipovića pisana Stjepanu Basaričeku. Pisma su pisana između 1870. i 1885. godine. Ta pisma predstavljaju vrijedan izvor za rekonstrukciju rada i djelovanja Ivana Filipovića pa i korespondenciju vezanu uz osnivače i potpisnike HPKZ-a. Vrijedan doprinos o Ivanu Filipoviću predstavlja rad Ljube Lončar Iz korespondencije Ivana Filipovića. U njemu se nalaze osnovni podatci o Ivanu Filipoviću i čitljivi odlomci pisama upućenih Andriji Torkvatu Brliću. Pisma su pisana između 1842. i 1864. godine (Munjiza i Dubovicki, 2023).

Dio privatne korespondencija objavila je Ljuba Lončar: Iz korespondencije Ivana Filipovića (1955). U Napretku je 1905. godine objavljen dio privatne korespondencije Ivana Filipovića u članku Iz pisama naših pokojnih prvaka. Neobjavljenju korespondenciju moguće je naći u Arhivu HAZU-a, Arhivu obitelji Brlić u Slavon-

skom Brodu, Arhivu Hrvatskoga školskog muzeja, Čitaonici rijetkosti Sveučilišne i nacionalne knjižnice i Školskom muzeju u Ljubljani. Brojni objavljeni radovi o Ivanu Filipoviću, kao i objavljena građa i arhivski dokumenti, daju mogućnost rasvjetljavanja određenih dvojbi, novoga vrednovanja i značajnog doprinosa Ivana Filipovića na području osnivanja HPKZ-a (Munjiza i Dubovicki, 2023).

Metodološki okvir

Istraživanje se temelji na analizi arhivske građe i pedagoške dokumentacije uz primjenu deskriptivne i post kauzalne metode. Deskriptivnom metodom su opisane i objašnjene društvene, gospodarske i političke prilike u vrijeme osnivanja HPKZ-a, a post kauzalnom metodom utvrđena je uzročno-posljedična veza između nekih nedosljednosti u navođenju istih osoba kao osnivača HPKZ-a.

Područje i predmet istraživanja

Istraživanje pripada području nacionalne povijesti školstva. Predmet istraživanja je utvrđivanje uzročno-posljedičnih veza objavljenih izvora u kojima se spominju osnivači i potpisnici različitih autora koji su se bavili istraživanjem HPKZ-a u različitim vremenskim razdobljima koje obuhvaća vrijeme od 1871. godine do 2024. Prema svim navedenim karakteristikama ovo istraživanje ima i longitudinalni karakter. U odnosu na navedeno, postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

1. *Tko su potpisnici Pravila HPKZ?*
2. *Tko su osnivači HPKZ?*
3. *Jesu li potpisnici Pravila ujedno i osnivači HPKZ-a?*
4. *Što su razlozi neslaganja u broju i imenima osnivača HPKZ-a u dostupnoj literaturi i izvorima?*

Izvori, metode i postupci

U ovom istraživanju korištene su različite vrste izvora. Prvi dio istraživanja odnosio se na analizu arhivske, a drugi dio na analizu objavljene građe. Korištena je građa koja je pohranjena u arhivu kopaničke škole i arhivu Hrvatskog školskog muzeja u Zagrebu (kutija A 622). Uz navedenu izvornu arhivsku građu korištene je i objavljena građa. Cuvaj je između 1910. i 1913. objavio Građu za povijest školstva u 11 knjiga. Elemente građe imaju i analizirani školski zakoni iz 1871., 1874. i 1888. Analizirani su izvještaji rada pojedinih učiteljskih društava, dokumentacija o skupštinama HPKZ - a te knjige i znanstveni članci u kojima je opisano i objašnjeno djelovanje HPKZ-a.

Rezultati istraživanja i interpretacija

Nakon pretrage, sakupljanja i analize izvora, građe i literature dobiveni su sljedeći rezultati. Rezultati te njihova interpretacija i rasprava prikazani su kronološkim redom objave publikacije, izvora ili građe od recentnih do najstarijih. Dobivene znanstvene činjenice i rezultati su interpretirani u odnosu na petnaest osoba koje se spominju kao potpisnici Pravila i osnivači HPKZ-a (Prilog).

Dužaić i Topolovčan (2024, str. 136) pišu kako su potpisnici pravila ujedno i osnivači HPKZ-a bili I. Filipović, M. Stojanović, M. Fabković, S. Fabković, T. Ivkanec, J. Tomić, F. Stepanek, S. Cihlař, Lj. Modec, S. Basariček, B. Francelj, A. Truhelka i M. Vrbanec. Pritom se referiraju na Rad hrvatskih Učiteljskih društava (1903, str. 1–2; 56; 86). U fusnoti napominju i kako se ponegdje V. Mařik smatra osnivačem, ali nije potpisnik Pravilnika, ali je bio pridružen upravljajućem odboru do prve skupštine Zbora i pritom se pozivaju na Frankovića (1971, str. 16–17). Navode i kako se ponegdje među osnivače smatra i J. Glaser prilikom čega se pozivaju na Cuvaja (1910, 6, str. 287). Vidljivo je kako se ovdje navodi svih petnaest osoba, ali egzaktno je navedeno tko su bili potpisnici Pravila te da su to ujedno i osnivači (trinaest osoba) dok se diferencira V. Mařika i J. Glasera kao one koji nisu potpisali Pravila, ali ih se ponegdje navodi kao osnivače.

Dubovicki i Munjiza (2023, str. 91) kao osnivače navode I. Filipovića, M. Fabković, M. Stojanovića, S. Fabkovića, J. Tomića, F. Stepaneka, S. Cihlara, Lj. Modeca, S. Basaričeka, B. Francelja, A. Truhelku i M. Vrbanca. Pozivajući se na Vrgoča (2007) navode i V. Marika, ali ne kao potpisnika Pravila HPKZ-a. Munjiza i Dubovicki (2022, str. 336) navode kako su osnivači i prvi članovi upravnog odbora HPKZ-a uz I. Filipovića bili: M. Stojanović, Lj. Modec, S. Fabković, M. Fabković, A. Truhelka, B. Francelj, V. Marik, J. Tomić, T. Ivkanec, F. Stjepanjek, S. Basariček, S. Cihlar i M. Stojanović. Pozivajući se na Pazmana (1974) navode kako je HPKZ utemeljen 30. rujna 1871. g. odobrenjem Pravila čiju je osnovu sastavio I. Filipović i poslao suradnicima na uvid, a M. Stojanović pregledao i izjavio kako će ih drage volje potpisati, ali konkretni potpisnici nisu navedeni (Dubovicki i Munjiza, 2022, str. 336). Mijat Stojanović je greškom dva puta spomenut (Dubovicki i Munjiza, 2022, str. 336), jer su Stojanović i Vrbanec istog imena Mijat pa su autori umjesto Vrbanec ponovno napisali Stojanović, što potvrđuje to da se pozivaju na Pazmana (1974) koji slično opisuje nastanak HPKZ-a i navodi iste potpisnike pravila (ne osnivače i prve članove upravnog odbora) i piše ih istim poretком (Pazman, 1974, str. 44).

Bežen (2021) navodi kako je hrvatska zemaljska vlada 30. rujna 1871. g. odobrila Pravila HPKZ-a. Pritom navodi kako su osnivači 13 potpisnika zahtjeva za osnivanje HPKZ-a navodi: I. Filipović, M. Fabković, M. Stojanović, S. Fabković, T. Ivkanec,

J. Tomić, J. Glaser, F. Stepanek, S. Cihlar, Lj. Modec, S. Basariček, B. Francelj i A. Truhelka (Bežen, 2021, str. 223). Autor navodi kako V. Marik nije potpisao pravila, ali je kasnije uključen u upravljanje (Bežen, 2021, str. 223). Bežen (2021, str. 225) u studiji navodi nekoliko izvora o prošlosti HPKZ-a⁵. Vidljivo je kako je ovdje smatra potpisnike Pravila ujedno i osnivačima. Isto tako naveden je J. Glaser kao osnivač i potpinik Pravila, ali nije spomenut M. Vrbanec, dok se V. Marik navodi kao kasnije uključen u upravljanje HPKZ-a.

Šetić (2011, str. 358-359) piše kako su Pravila sastavili I. Filipović, S. Fabković i Lj. Modec te ih uputili 8. kolovoza 1870. g., nadležnom organu vlasti na odobrenje, a odobrena su 30. rujna 1871. g. što se uzima kao početak djelovanja navedenoga Zbora. Uz Pravila je poslana i popratna molba za odobrenje koju su potpisali trinaestorica školsko-pedagoških djelatnika: I. Filipović, S. Fabković, M. Fabković, Lj. Modec, T. Ivkanec, M. Vrbanec, S. Basariček, M. Stojanović, S. Cihlar, J. Tomić, A. Truhelka, F. Stjepanek i B. Francelj te su po tome trajno zapamćeni kao osnivači HPKZ-a (Šetić, 2011, str. 359). Ukazuje se kako su osnivači HPKZ-a prvi *pravi* njegovi članovi (Šetić, 2011, str. 359). Prilikom imenovanja potpisnika i osnivača HPKZ-a referira se na prijašnje izvore (*Prva desetgodišnjica Hrvatskog pedagogijsko-književnoga zbora*, 1882; *Pedesetgodišnjica Hrvatskog pedagoško-književnog zbora*, Zagreb, 1923., *Sto godina rada Hrvatskog pedagoško-književnog zbora i učiteljstva u Hrvatskoj 1871. – 1971.*, 1971; Hrvoje Vrgoč, *Naših sto trideset pet godina 1871. – 2006.*, 2007, prema Šetić, 2011, str. 359). Ovdje je egzaktno konstatirano kako

⁵ Temeljni izvori o prošlosti HPKZ-a (prema Bežen, 2021, str. 225):

Franković, D. (ur.). (1958). *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.

Žalac, T. (1983). *Napredni pokreti i organizacije prosvjetnih radnika u Hrvatskoj 1865.-1981.* Zagreb: Pedagoško-književni zbor.

Skupina autora (1971). *Sto godina Hrvatskog pedagoško-književnog zbora i učiteljstva u Hrvatskoj*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.

Vrgoč, H. (1996). *Sto dvadeset pet godina Hrvatskog pedagoško-književnog zbora (1871.-1996.)*. Zagreb: HPKZ.

Strugar, V. i Vrgoč, H. (2001). *Doprinos pedagogiji i školskoj praksi: Sto četrdeset godina časopisa Napredak 1859. – 1999.* Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.

Vrgoč, H. (2007). *Naših sto trideset pet godina (1871.-2006.)*. Zagreb: HPKZ.

Šetić, N. (2011). *Sto četrdeset godina Hrvatskog pedagoško-književnog zbora*, *Napredak*, 3-4, 353-372.

Strugar, V. (2019). *Napredak 1910.-1945.- bibliografija*. Zagreb: HPKZ.

Paravina, E. (1976). *Bibliografija 30 godišta časopisa „Pedagoški rad“ 1946.-1975.*, *Pedagoški rad*, Posebno izdanje u povodu 30. godišnjice časopisa, str. 3-139.

Strugar, V. (2014). *Pedagoški rad/Napredak – bibliografija 1976.- 2010. Temelji znanstveno-istraživačkog rada i prinos proučavanju povijesti pedagoške periodike u Hrvatskoj*, Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.

su potpisnici Pravila ujedno i osnivači HPKZ-a, dok se V. Marika i J. Glasera uopće ne spominje ni kao potpisnike ni kao osnivače.

Munjiza (2009, str. 132-133) u sveučilišnom udžbeniku *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije* prilikom opisivanja nastanka HPKZ-a ne navodi eksplicite tko su bili njegovi osnivači, ali prikazuje crtež poznate fotografije s četrnaestero osoba. Prilikom opisa (imenovanja) crteža navodi se kako su to osnivači HPKZ-a. U opisu nastanka HPKZ-a ne navodi potpisnike Pravila niti ih diferencira od osnivača (Munjiza, 2009). Poziva se na Cuvaja (1911, knjiga br. 6, str. 288).

Vrgoč (2007, str. 15) u knjizi *Naših sto trideset pet godina 1871. – 2006.* piše kako je u listopadu 1870. g. u užem prijateljskom krugu osnovan Pedagogijsko-književni zbor, a da bi 30. rujna 1871. g. bila potvrđena društvena Pravila te je tog dana započeo Zbor s radom. Nadalje piše kako su Pravila potpisali osnivači: I. Filipović, S. Basariček, S. Cihlar, F. Stjepanek, M. Stojanović, J. Tomić, A. Truhelka, M. Fabković, B. Francelj, S. Fabković, Lj. Modec, i M. Vrbanec te kako u osnivače mora se ubrojiti i V. Marika premda nije potpisao Pravila, ali je bio član „upravljačkog odbora“ do prve skupštine Zbora na kojoj su izabrani prvi članovi osim osnivača (Vrgoč, 2007, str. 15). U ovom popisu nema T. Ivkanca (Vrgoč, 2007, str. 15), ali koji je zajedno sa svim spomenutima poslije u knjizi popisan u poglavlju Članstva HPKZ-a kao osnivači HPKZ-a. U tom popisu naveden je i V. Zabor Marik uz napomenu kako su navedeni osnivali Zbor i potpisali mu Pravila, osim Marika potpisnik (Vrgoč, 2007, str. 73). Za popis osnivača i članova navedena je referenca (Franković, Ogrizović i Pazman, 1971, str. 555-573). Ovdje je vidljivo kako se osnivačima smatra potpisnike Pravila te se ne spominje J. Glaser.

Pazman (1974, str. 44) piše kako je I. Filipović i njegovi istomišljenici u jesen 1870. g. osnovali Pedagogijsko-književni zbor te su u međuvremenu izradili Pravila HPKZ-a koja su 30. rujna 1871. g. potvrđena, a potpisnici su uz I. Filipovića bili: M. Stojanović, Lj. Modec, S. Fabković, M. Fabković, A. Truhelka, B. Francelj, V. Mařík, J. Tomić, T. Ivkanec, F. Stjepanek, S. Basariček, S. Cihlar i M. Vrbanec. Prilikom navođenja potpisnika nije pozivano na neku referencu. Vidljivo je kako se navodi da je HPKZ neformalno osnovan 1870. g. te se u potpisnike navodi i V. Mařík kojeg se ne diferencira u pogledu osnivača i potpisnika Pravila, dok se J. Glasera uopće ne spominje.

Intrigantan opis i tumačenje osnivača i potpisnika Pravila HPKZ-a prikazano je u uredničkoj knjizi *Sto godina rada Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora 1871. – 1971.* koju su uredili Franković, Ogrizović i Pazman (1971), a između ostalih su bili i autori pojedinačnih priloga u toj publikaciji. Franković (1971) u poglavlju *Sto godina rada Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora* spomenute publikacije navodi kako su Pravila HPKZ-a potvrđena 30. rujna 1871. g. te je društvo s tim datumom

počelo sa radom, ali navodi da je društvo pod imenom Pedagogijsko-književni sbor osnovano u listopadu godinu dana ranije, tj. 1870. godine. Pritom piše kako su pravila potpisali kao osnivači: I. Filipović, S. Basariček, S. Cihlar, F. Stjepanek, M. Stojanović, J. Tomić, A. Truhelka, M. Fabković, B. Francelj, S. Fabković, Lj. Modec i M. Vrbanec (Franković, 1971, str. 16-17). Navodi i kako (Franković, 1971, str. 17):

„Među osnivače Zbora moramo ubrojiti i Vjenceslava Mařika, premda on nije potpisao Pravila. On je bio član „upravljajućeg odbora“ do prve skupštine Zbora, na kojoj su izabrani prvi članovi, izuzev osnivača“.

Prilikom navođenja imena osnivača Franković se ne referira na prijašnje izvore i literaturu. Ovdje je eksplicite navedeno kako su potpisnici Pravila osnivači HPKZ-a, a V. Mařika navodi kao osnivača, ali ne i potpisnika Pravila. Za podatak o V. Mařiku kao osnivaču ali ne i potpisniku Pravila Franković (1971, str. 17) se u fusnoti referira i piše „za ovaj podatak zahvaljujem dr Milivoju Gabelići“. Vidljivo je da uopće ne spominje T. Ivkanca i J. Glasera. U ovoj knjizi (Franković, Ogrizović i Pazman, 1971) napisane su biografije osnivača HPKZ-a. Pritom urednici knjige pišu sljedeće (Franković, Ogrizović i Pazman, 1971, str. 335):

„Na stranicama koje slijede, čitalac će se upoznati s biografijama četrnaestorice osnivača Hrvatskog pedagoško-književnog zbora i organizatora hrvatskoga učiteljskog pokreta. (...) Kao što će se iz knjige vidjeti, vodeće mjesto pripalo je „ocu hrvatskih učitelja“ Ivanu Filipoviću, a biografije ostalih utemeljitelja i organizatora hrvatskog učiteljskog pokreta poredane su kronološkim redom po godinama rođenja“.

Za svaku pojedinu osobu je pojedini autor napisao biografiju. Prikazane biografije su: I. Filipovića, M. Stojanovića, B. Francelja, S. Fabkovića, V. Zaboja Mařika, A. Truhelke, M. Fabković, J. Tomića, F. Stjepaneka, Lj. Modeca, T. Ivkanca, M. Vrbanca, S. Cihlara i S. Basaričeka. Vidljivo je da su ovdje prikazane biografije V. Mařika i M. Vrbanca, ali ne i J. Glasera. Intrigantno je što je ovdje prikazana biografija T. Ivkanca, iako ga u istoj knjizi u svom poglavlju ne spominje jedan od njenih urednika Franković (1971). Vidljivo je kako se posebno ne izdvaja ili poistovjećuje potpisnike Pravila i osnivače HPKZ-a. Zanimljivo je i poglavlje gdje je popis osnivača, počasnih, pravih, dopisnih i utemeljitelja Hrvatskog pedagoško-književnog zbora od 1871. godine koje je napisao Štimac (1971) u istoj knjizi (Franković, Ogrizović i Pazman, 1971). Štimac (1971, str. 555) kao osnivače navodi: I. Filipovića, S. Basaričeka, S. Cihlara, F. Stjepaneka, M. Stojanovića, J. Tomića, A. Truhelku, M. Fabković, T. Ivkanca, B. Francelja, S. Fabkovića, Lj. Modeca, M. Vrbanca i V. Zaboja

Mařika. Pritom Štimac (1971, str. 555) u fusnoti navodi kako su oni osnovali HPKZ i potpisali mu pravila 4. kolovoza 1871. g. osim V. Mařika. Kao referencu i prijašnji izvor za popis osnivača, pravih i dopisnih članova (do 1921. g.) korištena knjiga „*Pe-desetogodišnjica Hrvatskog pedagoško-književnog zbora*“ (Zagreb 1923) i (od 1924. do 1952.) iz zapisnika godišnjih skupština i sjednica odbora HPKZ (prema Štimac, 1971, str. 555). Štimac (1971, str. 558) navodi da je J. Glaser pravim članom postao 1972. g. dok pod prave članove iz 1871. g. navodi: S. Basarićeka, I. Filipovića, S. Cihlara, M. Fabković, S. Fabkovića, B. Francelja, T. Ivkanca, V. Mařika, Lj. Modeca, F. Stjepaneka, M. Stojanovića, J. Tomića, A. Truheljka i M. Vrbanca.

Tunkl (1958, str. 135) u knjizi *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj* koju je uredio Franković (1958) navodi kako je iste godine kada je održana Prva opća skupština učiteljstva, 30. rujna 1871. g. ondašnja hrv. zemaljska vlada odobrila pravila društva s nazivom Hrvatski pedagoški književni sbor, iako je ono zapravo osnovano godinu dana ranije te se pritom poziva na Zec (1951, prema Tunkl, 1958, str. 135). Prilikom navođenja osnivača HPKZ-a Tunkl (1958, str. 135) navodi:

„Glavni inicijator i organizator društva bio je Ivan Filipović. Uz Ivana Filipovića kao suosnivači i prvi suradnici Zbora spominju se trinaest naprednih učitelja iz Zagreba, što izvan Zagreba (Ljudevit Modec, Vjenceslav Mařik, Skender Fabković, Marija Fabković, Stjepan Basarićek, Tomislav Ivkanec, Mijat Stojanović, Janko Tomić, Josip Glaser, Sebald Cihlař, Ante Truhelka, Franjo Stepanek i Bartol Francelj)“.

Valja napomenuti kako se Tunkl prilikom nabranjanja osnivača ne poziva na nikakvu prijašnju literaturu i izvore. Tunkl (1958, str. 136) je prikazao i Standlovu fotografiju gdje prilikom njenog opisa naznačio kako su to „učitelji osnivači Hrv. Pedagoško-književnog zbora (1871)“ te imenuje sve s fotografije, tj. navodi sve gore spomenute osobe kao osnivače. Vidljivo je kako je ovdje navedeno da je HPKZ neformalno osnovan 1870. g. te se ne spominje potpisnike Pravila, već se spomenuti smatraju osnivačima. Ovdje V. Mařik nije diferenciran kao kasnije uključen u upravljanje Zborom te se navodi i J. Glaser kao osnivač, dok uopće nije spomenut M. Vrbanec.

Cuvaj (1910-1913, 6, str. 287) u svojoj poznatoj knjizi (knjigama) *Građa za povijest školstva Kraljevine Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas. Od 20. travnja 1868. do 31. svibnja 1875*, svezak VI, prilikom opisivanja nastanka HPKZ-a piše: „Uviđajući da naša književnost ne pruža učiteljima dovoljno stručne nauke, stvoriše ga neki hrvatski učitelji, a na čelu im opet Ivan Filipović“. Odnosno, navedeno je kako su ga stvorili napredni hrvatski učitelji na čelu s Ivan Filipovićem uz sudjelovanje S. Basarićeka, S. Cihlara, F. Stjepaneka, M. Stojanovića, J. Tomića,

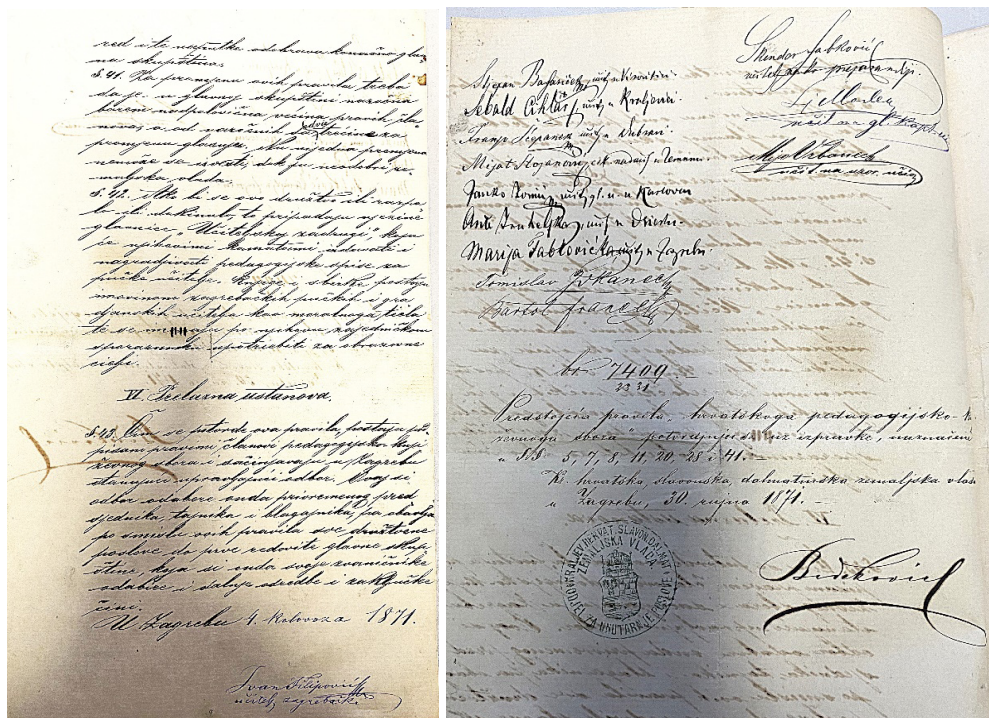
A. Truhelke, M. Fabkovičke, T. Ivkanca, B. Francelja, S. Fabkovića, Lj. Modeca, J. Glasera i V. Mařika (Cuvaj, 1901-1913, 6, str. 287). Ovdje je prikazan crteř prema Standlovoj fotografiji s etnaestero osoba te piše da su to osnivači HPKZ-a (Cuvaj, 1910-1913, 6, str. 288). Cuvaj (1910-1913, 6, str. 287) ne diferencira, niti posebno navodi, potpisnike Pravila od osnivača. Navedeno je kako je izrađena pravila HPKZ-a odobrila kr. zem. hr. vlada, dio za bogořtvlje i nastavu 30. rujna 1871. g. (Cuvaj, 1910-1913, 6, str. 287) te su u daljnjem tekstu pravila i prikazana. Pri opisivanju i nabrajanju osnivača HPKZ Cuvaj se ne poziva na prijařnju literaturu i izvore. Vidljivo je kako se ovdje u „stvoritelje“ HPKZ-a navodi i V. Mařika, ali se uopće ne spominje M. Vrbanec.

U publikaciji *Rad hrvatskih učiteljskih druřtava: Hrvatskog pedagoško-književnoga zbora, Saveza hrvatskih učiteljskih druřtava, Hrvatske učiteljski pripomoćne i posmrtno zadruge, i Hrvatske učiteljske řtedne i predujamne zadruge* (1903, str. 1-2) navedeno je kako nakon prvobitnog slanja Pravila na potvrdu, a potom prema zahtjevima iste zem. vlade raspravljena su ta pravila iznova, ponovno su Pravila podnesena zem. vladi na odobrenje 4. kolovoza 1871. godine. Potpisali su ih I. Filipović, S. Fabković, T. Ivkanec, Lj. Modec, M. Vrbanec, M. Fabković, M. Stojanović, S. Basariek, B. Francelj, S. Cihlař, F. Stepanek, J. Tomić i A. Truhelka. Potom eksplicite piše kako su to bili osnivači HPKZ-a kojem je vis. kr. zem. vlada 30. rujna odobrila pravila. Piše i kako su potpisnici Pravila njihovim odobrenjem od vlade postali pravi članovi HPKZ-a, a oni koji su stanovali u Zagrebu sačinjavali su privremeni upravni odbor do prve glavne skupřtine zbora (1903, str. 2). U istoj publikaciji popisani su i tadařnji članovi HPKZ-a, tj. egzaktno popisani njegovi osnivači gdje su navedene iste osobe kao i potpisnici, a u fusnoti je navedeno kako su upravo te osobe osnovale HPKZ i potpisale mu Pravila 4. kolovoza 1871. g. (1903, str. 57). U ovoj knjizi navedena su Pravila i statuti HPKZ-a te u glavi VI: Prelazna ustanova jasno je navedeno čim se potvrde Pravila njihovi potpisnici postaju pravi članovi zbora, a oni koji stanuju u Zagrebu postaju članovi upravnog odbora do prve redovne glavne skupřtine. Potom su navedeni svi potpisnici koji su već prije spomenuti u ovoj knjizi (1903, str. 86). Prilikom navođenja potpisnika Pravila (osnivača) HPKZ-a nije se nigdje referiralo na druge izvore. Ovdje je nedvosmisleno navedeno kako su potpisnici Pravila ujedno i osnivači te se uopće ne spominje V. Mařik i J. Glaser. U ovoj knjizi je prikazana Standlova fotografija iz 1871. g. i prilikom njena opisa piše kako su to osnivači HPKZ-a 1871. godine.

U knjizi *Prva desetgodiřnjica Hrvatskog pedagogijsko-književnoga zbora* (1882, str. 26) piše kako je vis. vladi 12. svibnja 1871. g. podnesena Pravila, ali je vlada imala određenih prigovora pa su pravila korigirana prema tome te ponovno 4. kolovoza 1871. g. podnesena korigirana Pravila uz potpis I. Filipovića, S. Fabkovića, T. Ivkan-

ca, Lj. Modeca, M. Vrbanca, M. Fabkovićke, M. Stojanovića, S. Basarička, S. Cihlara, F. Stjepaneka, J. Tomića i A. Truhelke. Ova Pravila je visoka vlada 30. rujna 1871. g. potvrdila pod brojem 7409/2331. U ovoj knjizi (1882, str. 93) su prikazana pravila od 4. kolovoza 1871. g. s odobrenjem visoke vlade od 30. rujna 1871. g. gdje su upravo svi ovi navedeni kao potpisnici Pravila. Ovdje se ne spominju osnivači HPKZ-a, već samo potpisnici pa je moguće, zbog vrste publikacije i to što je dio potpisnika sudjelovao na ovoj skupštini, potpisnike smatramo ujedno i osnivačima HPKZ-a, dok se V. Marika i J. Glasera uopće ne spominje. Ovdje je ukazano kako je veći broj ondašnjih učitelja pomagao u osnivanju HPKZ, stoga se govori o 24 utemeljitelja i 95 podupirućih članova (*Prva desetgodišnjica Hrvatskog pedagojsko-književnoga zbora*, 1882, str. 27).

U *Pravilima Hrvatskoga pedagojsko-književnoga zbora* iz 30. rujna 1871. g. (HŠM A 622, HPKZ) popisana su pravila HPKZ-a gdje na kraju, uz datum 4. kolovoza 1871. g., stoji potpis I. Filipovića, a pored njegova su potpisi S. Basarička, S. Cihlara, F. Stepaneka, M. Stojanovića, J. Tomića, A. Truhelke, M. Fabković, T. Ivkanca, B. Francelja, S. Fakovića, Lj. Modeca i M. Vrbanca. Uvidom u originalna potpisana Pravila evidentno je tko su njihovi potpisnici među kojima nema J. Glasera i V. Marika (Fotografija 1 i 2).

Fotografija 1 i 2. Potpisnici Pravila HPKZ-a

Prema zaključku

Povijesnom, kritičkom, hermeneutičkom i komparativnom analizom u povijesnom kontekstu i kontinuitetu te deskriptivnom i post kauzalnom metodom otkrivene su nove znanstvene činjenice te su dobiveni odgovori na postavljena istraživačka pitanja. Pravila Hrvatskoga pedagojsko-književnog zbora iz 1871. g. potpisao je Ivan Filipović, a pored njega su ih potpisali Stjepan Basariček, Sebald Cihlař, Franjo Stepanek, Mijat Stojanović, Janko Tomić, Ante Truhelka, Marija Fabković, Tomislav Ivkanec, Bartol Francelj, Skender Faković, Ljudevit Modec i Mijat Vrbanec. Njihovi potpisi vidljivi na kraju dokumenta Pravila, osim potpisa Ivana Filipovića koji je sastavljao Pravila pa se potpisao na kraju (pobrojanih pravila) kao voditelj grupe učitelja koji su ih (pot)pisali. Navedenih trinaest učitelja su potpisnici Pravila HPKZ čime je odgovoreno na prvo istraživačko pitanje. Pored navedenoga, važno je istaknuti kako je bilo i drugih učitelja koji su bili aktivni u podržavanju ideje osnivanja HPKZ-a jer je krajnji cilj, pored ranije navedenoga, bio i obuhvatiti što veći broj učiteljica i učitelja iz svih dijelova Hrvatske koji bi širili i primjenjivali njegove ideje. Ideje takvoga razmišljanja bilo je moguće vidjeti već pri obilježavanju prve desetogodišnjice HPKZ-a pa se već tada govori o 24 utemeljitelja i 95 podupirućih članova.

Pored navedenih potpisnika Pravila, u literaturi i različitim izvorima kao osnivače, navodi se još i Josip Glaser i Vjenceslav Mařik. Ukupno ovih petnaest učitelja navodi se u različitim publikacijama kao osnivače HPKZ-a, ali kao nešto samorazumljivo. Opravdano je zaključiti kako je ovakvom samorazumljivom navođenju osnivača HPKZ-a bitno pridonijela široj javnosti poznata fotografija Ivana Standla iz 1871. g. gdje se nalazi četrnaest učitelja: I. Filipović, M. Fabković, M. Stojanović, S. Fabković, T. Ivkanec, J. Tomić, J. Glaser, F. Stepanek, S. Cihlař, Lj. Modec, V. Mařik, S. Basariček, B. Francelj i A. Truhelka. Broj osnivača HPKZ-a i potpisnika Pravila se u nekim izvorima preklapa ili nije jasno razgraničeno/naznačeno pa na temelju literature i pojedinih izvora nije moguće govoriti o uniformiranome slaganju tko su osnivači HPKZ-a. Rezultati ovog istraživanja upućuju na zaključak kako je Pedagojsko-književni sbor počeo djelovati 1870. g., ali samo neformalno. Formalno je osnovan 1871. g. odobrenjem potpisanih Pravila. Kako HPKZ do tada nije formalno djelovao, tako nije moguće govoriti o njegovim formalnim osnivačima i članovima. Odnosno, navedeni nas rezultati upućuju na zaključke o tome da jedinim pravim osnivačima HPKZ-a možemo smatrati potpisnike Pravila čime je odgovoreno na drugo i treće postavljeno istraživačko pitanje. Time dolazimo do rasvjetljavanja početnih nedoumica pri tome ne razdvajajući potpisnike pravila od osnivača HPKZ-a.

U literaturi i pojedinim izvorima ne navodi se isti broj i imena osnivača, tj. vidljivo je kako postoje neslaganja oko toga tko su osnivači HPKZ-a. Vidljivo je kako

različiti autori različito navode broj i imena osnivača, kao i što isti autori u različitim publikacijama navode različiti broj i imena osnivača i potpisnike Pravila. Razvidno je kako u istoj publikaciji različiti autori različito navode osnivače, ali i u istoj znanstvenoj periodici različiti autori (pojedinih priloga) različito navode broj i imena osnivača HPKZ-a. Otkrivenim činjenicama i njihovom interpretacijom opravdano je zaključiti kako kod svih autora ne postoji namjerno različito navođenje imena i broja osnivača HPKZ-a. Nikako nije znanstveno opravdano zaključiti kako su autori znanstveno nedovoljno kvalitetno, nesustavno, nedovoljno temeljito ili metodološki neprimjereno istražili ovu problematiku. Nego, moguće je zaključiti kako je do različitog navođenja broja i imena osnivača, kao i pitanje osnivača i potpisnika Pravila, došlo zbog pozivanja na različite prijašnje izvore i literaturu čime je odgovoreno na posljednje istraživačko pitanje. Stoga je u povijesnim istraživanjima ključno za pružanje originalnih znanstvenih doprinosa historiografiji (hrvatske) pedagogije i školstva nužno tražiti, otkrivati i analizirati izvornu arhivsku građu.

Napomena

Autori iskreno i srdačno zahvaljuju dr. sc. Štefki Batinić iz Hrvatskog školskog muzeja u Zagrebu, kao i samom HŠM-u, na susretljivosti, strpljenju, kolegijalnosti i pomoći pružanjem uvida u potrebnu izvornu građu arhiva HŠM-a tijekom prikupljanja podataka ovog istraživanja.

Bibliografija

Izvori i građa

- (1774). *Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-Haupt-und Trivialschulen in sämtlichen kais. königl. Erbladnen: d. d. Wien den 6. December 1774, [Verf.: Johann Ignaz Felbiger]* Pristupljeno 22. 2. 2024. sa <https://www.digital.wienbibliothek.at/wbrobv/content/pageview/1946006>
- (1871). *Zbirka zakonah i naredbah za Vojnu krajinu. Propis o nastavi u pučkih učionah Vojne krajine*. Budim: Državna tiskara, 50-54.
- (1874). *Zakon od 14. listopada 1874. ob ustrojstvu pučkih školah i preparandijah za pučko učiteljstvo u Kraljevinah Hrvatske i Slavonije*. Službeno izdanje. Zagreb: Narodna tiskara dra. Ljudevita Gaja.
- (1888). *Zakon od 31. listopada 1888. ob uredenju pučke nastave i obrazovanja pučkih učitelja u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji. Službeni glasnik XII 248-280*. Arhivska građa Osnovne škole «Ivan Filipović» Velika Kopanica.
- HŠM A 622 HPKZ. *Pravila Hrvatskoga pedagojsko-književnoga zbora*, 30. 9. 1871.
- Pisma Mijata Stojanovića Ivanu Filipoviću*. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica R 3399.

Prva desetgodišnjica Hrvatskog pedagoško-književnoga zbora (1882). Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.

Rad hrvatskih učiteljskih društava: Hrvatskog pedagoško-književnoga zbora, Saveza hrvatskih učiteljskih društava, Hrvatske učiteljski pripomoćne i posmrtno zadruga, i Hrvatske učiteljske štedne i predujamne zadruga (1903). Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.

Literatura

Bežen, A. (2021). Stožerna nacionalna udruga hrvatskog učiteljstva. 150. obljetnica Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora. *Napredak*, 162(3-4), 219-246.

Cohen, L., Manion, L. i Morrison, K. (2018). *Research methods in education*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315456539>

Cuvaj, A. (1910-1913). *Građa za povijest školstva Kraljevine Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*. Drugo ispravljeno i popunjeno izdanje, knjige 1-11. Zagreb: Trošak i naklada kr. hrv-slav-dal. zemaljske vlade Odjela za bogoštovlje i nastavu.

Dubovicki, S. i Munjiza, E. (2022). Dvjestota obljetnica rođenja Ivana Filipovića (1823. – 2023.) (organizatora hrvatskog učiteljstva i reformatora hrvatskog školstva). *Napredak*, 163(3-4), 325-351.

Dužaić, P. i Topolovčan, T. (2024). Učiteljstvo u Hrvatskoj od 1874. do 1918. godine. Obilježja, aspiracije, razvoj profesije i društvene okolnosti. *Magistra Iadertina*, 19(1), 125-150.

Franković, D. (1971). Sto godina rada Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora. U: D. Franković, M. Ogrizović i D. Pazman (ur.), *Sto godina rada Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora i učiteljstva u Hrvatskoj 1871-1971* (str. 11-69). Zagreb: Pedagoško-književni zbor.

Franković, D. (ur.). (1958). *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.

Franković, D., Ogrizović, M. i Pazman, D. (ur.). (1971). *Sto godina rada Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora i učiteljstva u Hrvatskoj 1871-1971*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.

Gadamer, H.-G. (2012). *Istina i metoda*. Zagreb: Demetra.

Horbec, I., Matasović, M. i Švoger, V. (2017). *Od protomodernizacije do modernizacije školstva u Hrvatskoj: Zakonodavni okvir*. Knjiga I. Zagreb: Hrvatski institute za povijest.

Klobučar, J. (1909). 1859. - 1909. *Napredak povijest i sadržaj prvih pedeset njegovih godina*. Zagreb: HPKZ.

Martinović, I. (1912). *Povijesne crtice o školstvu Brodske pukovnije i broskog okružja*. Zagreb: Naklada piščeva.

Munjiza, E. (2009). *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije*. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Filozofski fakultet u Osijeku. Hrvatski pedagoško-književni zbor ogranak Slavonski Brod. Osijek.

Munjiza, E. i Dubovicki, S. (2022). *Povijesni pregled vođenja i upravljanja u hrvatskom školstvu i školama*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.

Munjiza, E. i Dubovicki, S. (2023). *Ivan Filipović. Organizator hrvatskoga učiteljstva i reformator hrvatskoga školstva (povodom dvjestote godišnjice rođenja 1823. – 2023.)*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.

- Munjiza, E. i Dubovicki, S. (2024). Strategies for disciplining students in the old school practice in Croatia. *Review of Croatian History*, 20(1). 7-34. <https://doi.org/10.22586/rch.v20i1.33987>
- Ogrizović, M. (1980a). *Likovi istaknutih pedagoga I. Ivan Filipović, Marija i Skender Fabković*. Zagreb: NIRO Školske novine i Zavod za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Ogrizović, M. (1980b). *Likovi istaknutih pedagoga II. Ljudevit Modec, Mijat Stojanović, Stjepan Basariček*. Zagreb: NIRO Školske novine i Zavod za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Pazman, D. (1974). Ivan Filipović i Hrvatski pedagoško-književni zbor. U: M. Ogrizović, D. Pazman i V. Puževski (ur.), *Ivan Filipović – učitelj učitelja* (str. 43-48). Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
- Šetić, N. (2011). Sto četrdeset godina Hrvatskog pedagoško-književnog zbora. *Napredak*, 152(3-4), 353-372.
- Štimac, F. (1971). Osnivači, počasni, pravi, dopisni članovi i utemeljitelji Hrvatskog pedagoško-književnog zbora od 1871. godine. U: D. Franković, M. Ogrizović i D. Pazman (ur.), *Sto godina rada Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora i učiteljstva u Hrvatskoj 1871-1971* (str. 555-573). Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
- Tešić, V. (1965). Nekoliko pisama Ivana Filipovića Ministarstvu prosvete i crkvenih dela Srbije. *Nastava i vaspitanje*, 14(1-2), 74-77.
- Trstenjak, D. (1897). *Život i rad Ivana Filipovića*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
- Tunkl, A. (1958). Od revolucije g. 1848/49. do revizije Nagodbe g. 1873. Priprema za školski zakon i borba hrvatskog učiteljstva za narodnu školu. U: D. Franković (ur.), *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj* (str.110-149). Zagreb: Pedagoško književni zbor.
- Vrgoč, H. (2007). *Naših sto trideset pet godina (1871. - 2006.)*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
- Zec, N. (1951). Postanak Pedagoško-književnog zbora u novom svjetlu. *Pedagoški rad*, VI, 204.
- Župan, D., Andrić, S. i Matanović, D. (ur.). (2015). Stojanović, M. (autor), *Sgode i nesgode moga života*. Slavonski Brod i Zagreb: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje i Hrvatski školski muzej.

Prilozi

Prilog 1. Životopisi učitelja za koje se smatra da su osnivači HPKZ-a

U prilogu se nalaze kratki životopisi svih navedenih osoba u tekstu za koje se tvrdi da su bili osnivači Hrvatskog pedagoško-književnog zbora (HPKZ), svrstanih abecednim redom prezimena (Cuvaj, 1910-1913; Franković, 1958; Klobučar, 1909; Munjiza i Dubovicki, 2023; Ogrizović, 1980a, 1980b; Vrgoč, 2007).

Basariček Stjepan

Rođen je 1848. godine u Ivaniću, a umro je 1918. godine u Zagrebu. Osnovnu školu završio je u rodnom Ivaniću, a nižu gimnaziju u Zagrebu. Po završetku niže gimnazije pohađao je učiteljsku školu i 1867. godine osposobljen je za službu učitelja. Radio je u više mjesta i u različitim školama. Počeo je s radom u pučkoj školi u Bregima pored Ivanca. Nakon toga radi na glavnoj školi u Virovitici. Službu je završio u učiteljskoj školi u Zagrebu u kojoj je predavao pedagogiju i metodike. Umirovljen je 1905. godine. U kratkom razdoblju između 1880. i 1884. godine napisao je četiri udžbenika iz pedagogije: „Pedagogija I-Uzgojoslovje” (1880), „Povijest pedagogije” (1881), „Opća nauka o obuci” (didaktika) (1882), „Posebne nauke o obuci” (sve tadašnje metodike) (1884) čime je na teorijskoj razini zaokružio pedagoški znanost zbog čega se smatra utemeljiteljem pedagogije u Hrvatskoj. Bio je izrazito, plodan i raznovrstan pisac. Između ostalog uređivao je „Pedagoškijsku enciklopediju” (1895. – 1911.) i „Napredak” (1867. – 1890.). Sudjelovao je u osnivanju niza stručnih učiteljskih udruga. Između ostalog bio je utemeljitelj HPKZ U HPKZ-u dužnost predsjednika obnašao je u dva mandata (1906. - 1909. i 1915. - 1916.). Dužnost dopredsjednika HPKZ-a obnašao je između 1902. - 1906. i 1909. i 1917. godine. Jedan mandat bio je i tajnik HPKZ-a 1875. - 1878.

Cihlař Sebald

Po podrijetlu je Čeh. Rođen je 1847., a umro 1907. godine u Zagrebu. Početno školovanje završio je u Češkoj. Po dolasku u Hrvatsku završio je učiteljsku školu u Zagrebu. Od 1877. godine službuje u Kraljevici, a zbog zapaženog rada imenovan je tajnikom Trgovačko-obrtničke komore u Senju. Uključio se u napredni hrvatski učiteljski pokret u kojem je bio izuzetno aktivan. Zapažen je njegov nastup na Drugoj općoj hrvatskoj učiteljskoj skupštini 1874. godine u Petrinji. Na navedenoj skupštini bio je glavni izvjestitelj na temu *Kako da se daljnje obrazovanje pučkih učitelja promiče i unapređuje?* Navedenim referatom udario je temelje permanentnog stručnog usavršavanja učitelja na individualnoj i kolektivnoj razini kroz: samostalno obrazovanje, učiteljska kotarska društva javne pučke i školske knjižnice. Premda je bio utemeljitelj HPKZ-a, vjerojatno zbog udaljenosti od Zagreba kasnije ga ne nalazimo u izvršnim tijelima i funkcijama HPKZ-a.

Fabković Marija

Djevojačko joj je prezime Frechov. Rođena je 1838. godine u Pragu, a umrla je 1915. godine. Početno školovanje završila je u Češkoj općinsku osnovnu školu na njemačkom jeziku u Pragu, glavnu školu u Maloj Strani. Godine 1851. i 1852. pohađala je učiteljsku školu također na njemačkom jeziku. Službovanje počinje na privatnoj školi Amerlinga. Godine 1854. u Prag dolazi Skender Fabković koji ženi Mariju i vraćaju se u Hrvatsku u Viroviticu. Marija u Virovitici službuje šest godine nakon čega prelazi na službovanje u glavnu školu u Karlovcu. U to vrijeme Marija je bila jedina kvalificirana ženska osoba za rad u višim djevojačkim školama. Godine 1875./76. zaposlila se na vježbaonici zagrebačke učiteljske škole u kojoj je ostala do umirovljenja 1895. godine. Pisala je stručne članke, kao i članke iz hrvatskih pučkih običaja. Od stručnih članaka navodimo: „O ručnom radu” 1865, „Recimo koju o tjelesnoj vježbi ženskog spola” 1872, „Računica za I razred niže pučke škole u Hrvatskoj” , „Život i rad Dragojle Jarnević”. Prevodila je s češkog, njemačkog i francuskog jezika. Premda je bila utemeljiteljica HPKZ-a (jedina ženska) ne nalazimo ju u izvršnim tijelima i funkcijama HPKZ-a, vjerojatno i zbog toga što je njezin muž zauzimao izvršne funkcije.

Fabković Skender

Skender Fabković rođen je 1826. godine u Samoboru, a umro je 1905. godine u Krapini za vrijeme liječenja i sahranjen je u Zagrebu. Bio je široko obrazovan jer je pohađao različite vrste škole, glavnu školu, dvogodišnji pedagoški tečaj, gimnaziju i bogosloviju (crnu školu). Nakon što je položio učiteljski ispit odlazi u Požun gdje izučava stolarski zanat. Nakon stolarskog zanata sluša filozofiju i pedagogiju u Pragu. Često je mijenjao mjesto službovanja i vrste škola. Godine 1852. dobio je mjesto učitelja u glavnoj školi u Rijeci, no iste se godine seli u Viroviticu. Iz Virovitice se seli u Karlovac. Iz Karlovca dolazi u Zagreb i radi u učiteljskoj školi u kojoj ostaje do odlaska u mirovinu 1885. godine. Kako je bio široko obrazovan to su mu i interesi bili široki. Bavio se književnim radom. Pisao je stručne članke, prevodio je i bio je urednik. HPKZ mu je objavio „Metrički sustav“, „Stilistiku školsku“, „Pučke priče za odraslu madež“. Priredio je nekoliko početnica za pučke škole. S talijanskog jezika preveo je „Misli ob uzgoju“ N. Tommasea. Bio je osnivač HPKZ-a. Dužnost predsjednika obnašao je jedan mandat između 1872. i 1874. Nekoliko mjeseci obnašao je dužnost privremenog predsjednika 1889. godine, nakon što se Filipović naprasno povukao s tog mjesta. Dužnost dopredsjednika obnašao je u tri mandata (1875.- 1878, 1881.-1884. i 1887.-1890.

Filipović Ivan

Prvak hrvatskog učiteljstva. Ivan Filipović rođen je 1823. godine u Velikoj Kopanici, a umro je 1895. godine u Zagrebu. Trivijalnu školu završio je u rodnoj Kopanici kod oca učitelja Josipa. Gimnazijsko obrazovanje nastavio je u Vinkovcima. U Srijemskoj Mitrovici završio je niži i viši pedagoški tečaj, time je osposobljen za zvanje učitelja i ujedno je i završeno njegovo formalno obrazovanje. Kao učitelj službovao je u više mjesta i vrsta škola. Prvo radno mjesto bilo mu je učiteljskog pomoćnika u Vinkovcima. Iz Vinkovaca se seli u Novu Gradišku. Nakon Nove Gradiške radi u privatnoj školi Petra Zoričića. Iz Zagreba se seli u Slavonsku Požegu. Nakon Požege po drugi puta se vraća u Zagreb gdje počinje raditi na glavnoj školi, a iz nje prelazi na rad u višu djevojačku školu. Kada se po školsko zakonu iz 1874. godine uvodi funkcija županijskih školskih nadzornika, Ivan Filipović je imenovan za županijskog školskog nadzornika za područje Zagrebačke županije. Na toj funkciji ostaje do odlaska u mirovišnu 1886. godine. Bio je izrazito plodan i raznovrstan pisac. Sa sigurnošću je utvrđeno da je objavio 128 bibliografskih jedinica, a

pretpostavlja se da ih je objavio još 191 pod različitim pseudonimima. Svoje radove objavio je u 21 pedagoškim časopisima i listovima, a o njemu su prilozi objavljeni u 68 pedagoških listova i časopisa.

Filipović je ipak najpoznatiji kao organizator hrvatskog učiteljstva. Bio je pokretač gotovo svih tadašnjih staleških i stručnih udruga hrvatskih učitelja. Sami ih taksativno navodimo: Učiteljska zadruga 1865, HPKZ 1871, tri učiteljske skupštine 1871, 1874. i 1878, Savez hrvatskih učiteljskih društava (SHUD) 1885. Njegovom inicijativom sagrađen je Hrvatski učiteljski dom 1889. i Učiteljski konvikt 1899. godine. U Hrvatskom učiteljskom domu i danas su smještene značajne školske institucije kao: sjedište HPKZ, Hrvatski školski muzej i arhiv, sjedište „Školskih novina” i pedagoška knjižnica „Davorin Trstenjak.” Filipović je bio pokretač i organizator HPKZ, za koji je sa svojim suradnicima napisao prva Pravila. Filipović je bio predsjednik Privremenog odbora HPKZ-a 1871. godine. Dužnost predsjednika obnašao je u dva mandata (1875. - 1878. i 1881. - 1884). Dužnost dopredsjednika također je obnašao u dva mandata (1878. - 1881. i 1884. - 1889). Iz HPKZ-a se povukao razočarano nakon što je Upravni odbor bez njegovog znanja i prisustvo pod pritiskom Duhovnog stola povukao iz izdanja treću knjigu „Emila ili o odgoju”.

Francelj Bartol

Rodio se 1824. u Poličanima, a umro je 1880 godine u Varaždinu. Obrazovanje mu je izrazito široko, jer se obrazovao u različitim institucijama. Gimnaziju je završio u Mariboru, a jedno vrijeme pohađao je bogosloviju (crnu školu) u Celovcu. Nakon napuštanja bogoslovije na daljnje školovanje odlazi u Prag. Konačno obrazovanje završio je u Gracu gdje je osposobljen za profesorsko zvanje. Službovao je u Zagrebu, Rijeci i Varaždinu. Pored profesorskog rada bavio se kulturnim i stručno-pedagoškim radom. Pokrenuo je izlaženja časopisa „Pučki prijatelj” (1868.-1874.). Objavio je više članaka odgojnog karaktera u tadašnjim čitankama. Kao samostalno cjelovito djelo objavljeno mu je „Tuga-kratka povijesnica naroda hrvatskoga”. Premda je bio osnivač HPKZ-a, vjerojatno zbog udaljenosti od Zagreba nije obnašao izvršne funkcije u HPKZ-u.

Glaser Josip

Po podrijetlu je Čeh. Rođen je 1842. godine u Weizenrideu, a umro je 1920. godine u Zagrebu. Početno školovanje završio je u rodnom mjestu na češkom

jeziku. Daljnje obrazovanje nastavio je u Berzaski na njemačkom jeziku. Četvrti razred glavne škole završio je u Bijeloj Crkvi na kojoj je osposobljen za učiteljsko zvanje. Dodatno, obrazovanje stekao je u Pančevu na dvogodišnjem pedagozijskom tečaju. Godine 1868. dodatnom je osposobljen za profesorsko zvanje i stekao status nadučitelja. Svoje obrazovanje definitivno je zaokružio i dovršio na studiju pedagogije u Beču. Službovao je u različitim mjestima kao u: Selevšu (selo u Rumunjskoj), Slatini, Karansertešu, Petrovaradinu i Srijemskim Karlovcima. Službu je završio kao učitelj na učiteljskoj školi u Petrinji. Isticao se i u stručnom spisateljskom radu. Svoje radove objavljivao je u Filipovićevoj „Prosvjeti“, „Pedagozijskoj enciklopediji“ i „Napretku“. Prilozi u nastavcima iz „Napretka“ objavljeni su kao samostalna knjiga, za koju se smatra da je prva domaća knjiga iz psihologije. Zbog izrazitog stručnog i uspješnog rada 1881. godine biran je za člana Zemaljskog školskog vijeća. Pridružio se naprednom hrvatskom učiteljskom pokretu i nalazimo ga kao utemeljitelja HPKZ-a. Dalje ga ne nalazimo u izvršnim funkcijama HPKZ-a.

Ivkanec Tomislav

Rođen je 1844. u Petrinji, a umro je 1912. godine u Zagrebu. Početno pučko obrazovanje završio je u rodnoj Petrinji. U Zagrebu je dovršio gimnazijsko i učiteljsko obrazovanje 1865. godine. U Zagrebu radi na pučkoj školi, a kasnije na učiteljskoj školi. Bio je relativno plodni pedagoški pisac. Suradivao je u više pedagoških časopisa kao: „Napretku“, „Kršćanskoj školi“ i „Školskom prijatelju“. Od njegovih samostalnih djela navodimo: „Znamenitosti i pedagoška vrijednost poznavanja tuđih jezika“, „Desetogodišnjica školskog zakona“, „Marko Marulić i 400-ta godišnjica hrvatske knjige“. Bio je gotovo 14 godina urednik „Smilja“ u kojem je objavio 155 priloga. Vrlo rano se uključio u napredni učiteljski pokret. Zajedno s Filipovićem sudjelovao je u osnivanju Učiteljske zadruge u kojoj je obnašao dužnosti tajnika i dopredsjednika. Utemeljitelj je HPKZ-a. Bio je tajnik već u Privremenom odboru 1871. kao i u prvom Upravnom odboru 1872.-1875. Predsjednik HPKZ-a bio je u dva mandata (1894. - 1897. i 1902. - 1906.) i dopredsjednik također u dva mandata (1897. - 1900. i 1906. - 1909). U kontinuitetu između 1894. i 1909. obnašao je dužnost ili predsjednika ili dopredsjednika.

Mařík Vjenceslav

Još jedan Čeh. Rođen je u 1831 u Zaboruži, a umro je iznenada u Brestovcu pored Lipovljana 1895. godine. U Češkoj je završio učiteljsko obrazovanje i jedno vrijeme radio u Zavodu Amerling u Pragu. Iz Češke se seli u Hrvatsku i jedno vrijeme radi u pučkoj školi u Ludbregu. Iz Ludbrega prelazi u Zagreb i radi u uzornoj školi, zapravo u vježbaonici učiteljske škole. Piše stručne članke koje redovito objavljuje u pedagoškim časopisima, prvenstveno u „Napretku”. Njegova poznatija samostalna djela su: „Brojčano računstvo”, „Crtice i pripovijesti o sisavcih”, „Crtice i pripovijesti o pticah”, „Misli o preustroju narodne učione”. Prilikom obilježavanja tri stote godišnjice J. A. Komenskog preveo je njegov životopis. Pisao je na hrvatskom, češkom i njemačkom jeziku. Suosnivač je časopisa „Slavjanski pedagog”, koji je izlazio u Pragu. Zajedno s Filipovićem napisao je Pravila za Učiteljsku zadrugu. Osnivač je HPKZ-a, premda nije zabilježena njegova kasnija aktivnost u upravnim tijelima i izvršnim funkcijama.

Modec Ljudevit

Rođen je 1844. u Križevcima, a umro je 1897. godine u Zagrebu. Početno obrazovanje završio je u rodnim Križevcima. Nižu realku završio je u Varaždinu, a učiteljsku školu u Pragu. Službu je započeo u glavnoj kaptolosoj školi u Zagrebu. Nakon toga prelazi na rad u učiteljsku školu u Zagreb. Godine 1873. imenovan je ravnateljem više djevojačke škole u Zagrebu. Za ravnatelja učiteljske škole u Petrinji imenovan je 1890. u istoj je umirovljen 1893. godine. Piše stručne članke u tadašnjoj pedagoškoj periodici, posebno u „Napretku”. Od njegovih djela navodimo „Domaći pravopis u pučkim školama sa slikama”, „Geometrijsko oblikoslovje”, „Razvitak metode obuke u čitanju i pisanju”, „Rukovođ za početnicu”. Uređivao je „Napredak” punih 22 godine između 1873. i 1895. godine. Zajedno s Filipovićem uključio se u napredni hrvatski učiteljski pokret. Bio je suosnivač Učiteljske zadruge, HPKZ, SHUDA.. Obnašao je izvršne funkcije u HPKZ-u. Bio je blagajnik u Privremenom odboru 1871. i u prvom Upravnom odboru 1872.-1875. Između 1875. i 1878. godine bio je tajnik HPKZ-a zajedno s Milanom Kobalijem. Dužnost HPKZ-a obnašao je između 1884. i 1887. i privremeno nekoliko mjeseci 1889. kada je Filipović napustio vodstvo HPKZ-a. Na dužnosti dopredsjednika bio je između 1894. i 1897. godine.

Stjepanek Franjo

I on je podrijetlom Čeh. Rođen je u Taboru 1843, a umro je u Varaždinu 1902. godine. Završio je nižu realku kao i tečaj za pučke i realne učionice. U Petrinji je položio ispite iz povijesno-jezikoslovne struke za više pučke škole. U Hrvatskoj službuje od 1863. godine u: Novom, Dubravi i višoj djevojačkoj školi u Varaždinu. Godine 1883. imenovan je županijskim školskim nadzornikom za varaždinsku županiju, odakle je premješten u ogulinsku županiju u kojoj je umirovljen 1891. godine. Aktivno je radio na književnom i stručnom području. Navodimo naslove nekih njegovih djela: „Napredak u slogu”, „Kratk tak nauk o voćarstvu”, „Mala povijesnica”, „Didaktika J. A. Komenskog”. Nalazi se na slici osnivača HPKZ-a, ali ga kasnije ne nalazimo u izvršnim tijelima i funkcijama HPKZ-a.

Stojanović Mijat

Rođen je 1818. u Babinoj Gredi, a umro je 1881. godine u Zagrebu. U početnom školovanju u Babinoj Gredi imao je poteškoća. Prema vlastitom kazivanju nikada ju ne bi završio da se nije promijenio učitelj. Pedagogijski tečaj završio je u Vinkovcima. Kao učiteljski pomoćnik i učitelj službovao je u više mjesta na području brodske pukovnije: Šamac, Kopanica, Otok, Županja Babina Greda. Nakon položenog ispita za nadučitelja službuje u Zemunu. Službu školskog nadzornika obnašao je u više gradova na području Vojne krajine: Karlovcu, Ogulinu, Gospiću. Svoje stručne priloge objavljivao je u različitim listovima i časopisima kao u: „Napretku”, „Obzoru”, „Pučkim novinama”, „Nevenu”, „Radiši”. Pisao je udžbenike i priručnike „Čitanka za početne pučke škole”, „Hrvatsko-slavonska slovniza za početne pučke škole”, „Učba za učitelje pučkih naših uionica”. Poznato je i njegovo cjelovito djelo „Sbirka narodnih poslovice, riječih i izrazih”. Bio je bliski suradnik Ivana Filipovića. Ogledna Pravila HPKZ-a Filipović je poslao Stojanoviću na pregled i sugestije. U jednom mandatu između 1878. i 1881. godine bio je predsjednik HPKZ-a. Zbog bolesti više se nije kandidirao.

Tomić Janko

Rođen je 1842. u Repovcu, a umro je 1902. godine u Karlovcu. Početno obrazovanje završio je u Krapini. Gimnaziju je pohađao u Rijeci, Karlovcu i Zagrebu. Za učitelja glavne škole osposobljen je 1865. godine. Godine 1873. položio je u Petrinji ispita za učitelja više djevojačke škole. Službovao je u

glavnoj školi u Karlovcu sve do umirovljenja 1895. godine. Svojim prilozi-
ma aktivno je sudjelovao u pedagoškoj periodici, posebno u „Napretku”. Iz
njegove bogate bibliografije izdvajamo: „Hrvatska stilistika”, „Pripovijesti iz
hrvatske povijesti”, „Hrvati ili crtice iz hrvatske povijesti”, „Zemljopis Hr-
vata”, „Vjekopis Dragojile Jarničeve”. Osnivač je HPKZ-a, no kasnije ga ne
nalazimo u izvršnim tijelima i funkcijama HPKZ-a.

Truhelka Antun

Rođen je 1832 u Češkoj, a umro je 1877 u Osijeku. Za učiteljsku služ-
bu pripremao se u Češkoj. Službuje u Virovitici, Valpovu i Osijeku. Jedno
vrijeme bio je ravnatelj glavne škole u Osijeku, ali je nakon nekog vremena
s te funkcije smijenjen. Bio je književnik i pedagoški pisac. Pored ostali pe-
dagoških časopisa surađivao je u „Napretku”. Poznatija su mu djela: ”Pjesme
za porabu školsku, crkvenu i domaću”, „Domoslovje ili zemljopis Hrvatske,
Slavonije i hrv. slav. Krajine”, „Risanka u pet brojeva s predlošcima”. Uteme-
ljitelj je HPKZ-a, no kasnije ga ne nalazimo u izvršnim tijelima i funkcijama
HPKZ-a.

Vrbanec Mijo (Mijat)

Rođen je 1842. u Apatovcu, a umro je 1880. u Zagrebu. Pučku školu zavr-
šio je u Apatovcu. U Zagrebu je završio malu i veliku realku. Učiteljsku školu
završio je u Zagrebu. U početku je službovao kao pisar u Vojakovcu., a zatim
kao nadvornik u Gospodarsko-šumarskom učilištu u Križevcima. Nakon što
je osposobljen za učitelja radi u glavnoj školi u Zagrebu, a na učiteljskoj školi
u Zagrebu predaje nastavu gospodarstva. Napisao je više članaka iz gospodar-
stva u „Napretku”. Objavio je i jedno omanje samostalno djelo „Peradarstvo”.
Kao osnivača HPKZ-a navodi ga Vrgoč. Kasnije ga više ne nalazimo ni kao
člana, ili člana u izvršnim tijelima i funkcijama HPKZ-a.

Founders of the Croatian Pedagogical-Literary Assembly in 1871. Who are those who are (not) mentioned?

Abstract

The history of pedagogy, Croatian education, and teaching is studied and evaluated in relation to contemporary scientific concepts. Studying and analysing archival material always brings us to the “right path” and provides the opportunity to re-evaluate established facts in sources that paraphrased the original material. Due to unintentional possible errors in citing certain sources over the years (153 years), inconsistencies have been observed in citing the founders and signatories of the Croatian Pedagogical-Literary Assembly from its founding to the present day. The bicentennial of the birth of Ivan Filipović (1823-2023), who was its founder and the creator of the aforementioned Rules, prompted us to shed light on the question of the founders of the Croatian Pedagogical-Literary Assembly as well as who the signatories of the Rules were.

The research results obtained through a critical, historical, theoretical-comparative and hermeneutic methodological approach highlight the socio-political context of the time of its founding, the causes of the formation of the Croatian Pedagogical-Literary Assembly, and who were the founders and signatories of the Rules of this teachers' association.

Keywords: Croatian Pedagogical-Literary Assembly; education; founders; history of pedagogy; signatories.